

Onderstaand, enigszins ingekort artikel van filosoof Paul van Tongeren is een reactie op een artikel van de historicus Alex van Stipriaan Luiscius over de doorbreking van het taboe rond het Nederlandse slavernijverleden. Aanleiding is de voorgenomen oprichting van een monument ter herdenking van de slavernij.

Tekst 1 Uit schaamte

1   1   Wat doen we eigenlijk als we een monument oprichten, en wie zijn die ‘wij’ die het
2   2   oprichten, en voor wie doen we dat? Het lijkt me van belang ook deze vragen te stellen naar
3   3   aanleiding van de aangekondigde oprichting van het ‘nationaal monument
4   4   slavernijverleden’.

2   5   Van Stipriaan schrijft een aantal behartigenswaardige dingen over dat
6   6   slavernijverleden, maar het wordt niet duidelijk tot welke conclusies hem dat brengt met
7   7   betrekking tot het monument. Ik vind het jammer dat ook hij niet kan verklaren waarom
8   8   Nederland in vergelijking met de andere landen zo laat was met de afschaffing van de
9   9   slavernij, en wat dat misschien te maken heeft met het gebrek aan belangstelling in de
10 10   samenleving voor de oprichting van het geplande monument nu. De verklaringen die hij
11 11   noemt voor de ‘oorverdovende stilte over het slavernijhoofdstuk in de Nederlandse
12 12   geschiedenis’, gelden evenzeer voor andere Europese landen. Dat die stilte nu wordt
13 13   doorbroken is volgens hem “vooral het gevolg van de omstandigheid dat de nazaten van de
14 14   slaven niet meer ver weg wonen, maar voor het eerst duidelijk aanwezig zijn in Nederland
15 15   en hun plaats in de Nederlandse geschiedenis opeisen”.

3   16   Ik vraag me om verschillende redenen af of dat klopt. Ten eerste staat de zeer geringe
17 17   aandacht voor dat monument in geen verhouding tot de reeds langere aanwezigheid van het
18 18   grote aantal mensen die (of van wie de voorouders) afkomstig zijn uit de landen waar
19 19   Nederland zich met slavenhandel bezighield. Discussies over de ‘multiculturele
20 20   samenleving’ zijn er sinds lange tijd en trekken voortdurend veel aandacht, terwijl de
21 21   oprichting van het monument de belangstelling van slechts een handjevol mensen heeft.

4   22   Maar ten tweede vraag ik me af of Van Stipriaan met die uitdrukking ‘nazaten van de
23 23   slaven’ niet een onjuiste interpretatie geeft van wat er gebeurt wanneer ‘wij’ ons dat
24 24   verleden nu proberen te herinneren, bijvoorbeeld door oprichting van een monument. Hij
25 25   lijkt te suggereren dat ‘wij’ (blanke Nederlanders?) daarmee een schuld zouden erkennen of
26 26   misschien wel inlossen tegenover die ‘nazaten van de slaven’ die nu in Nederland zouden
27 27   wonen. Doen we dat, als we zo’n monument oprichten? Wat doen we eigenlijk, en wie zijn
28 28   ‘wij’?

5   29   De oprichting van een monument is een symbolische handeling. Gewone handelingen
30 30   zijn uitingen van mijn vrijheid. Ook al kan ik niet alle gevolgen van mijn handelingen
31 31   overzien, ik ben tot op zekere hoogte de baas over mijn eigen daden. Maar in een
32 32   symbolische handeling geef ik eigenlijk het heft uit handen. Als wij een monument
33 33   oprichten, zal dat product van ons handelen vervolgens iets met ons gaan doen; het zal ons
34 34   dwingen, of helpen of stimuleren ons te herinneren.

6   35   De oprichting van een monument is niet de vereffening van een schuld. Wie een
36 36   schuld aflost, bevrijdt zich daarmee. Wie een monument opricht, laat zich binden. Daarmee
37 37   lijkt – in tegenstelling tot de suggestie van Van Stipriaan, die spreekt van de doorbreking
38 38   van een taboe – de oprichting van een monument op de instelling van een taboe. Het
39 39   monument kan niet zomaar betreden worden, maar moet met respect bejegend worden.
40 40   Maar meer algemeen geldt dat, net als bij andere objecten of plaatsen waarop een taboe
41 41   rust, een monument macht krijgt over ons.

7   42   Daarmee is ook aangegeven dat degene die een monument opricht, vooral iets doet
43 43   ten aanzien van zichzelf. Weliswaar gebeurt dat via degenen aan wie het monument gewijd
44 44   is, maar op hen heeft het monument verder geen invloed. De helden of de slachtoffers die
45 45   we gedenken in een monument, zijn er doorgaans niet meer en ondergaan in ieder geval niet
46 46   de dwingende kracht ervan. Door het symbolisch eerbewijs aan de persoon of de
47 47   gebeurtenis die met het monument wordt herdacht, laten wij ons dwingen tot de herinnering
48 48   daaraan.

8   49   De vraag wie die ‘wij’ zijn die het monument oprichten en zich erdoor laten binden,
50 50   wordt daardoor nog klemmender. Een nationaal monument wordt opgericht door de natie.
51 51   Natuurlijk gebeurt dat – symbolisch – door de overheid, die ‘ons’ representeert. Maar
52 52   eigenlijk zijn ‘wij Nederlanders’ degenen die deze symbolische daad stellen en die daarmee
53 53   onzelf laten binden aan een verleden. Maar wie zijn ‘wij Nederlanders’? In het geval van

- 54 'het nationaal monument slavernijverleden' stelt deze vraag ons ten minste voor twee – met
55 elkaar verbonden – moeilijkheden: er is de afstand die er is tussen ons die het monument
56 oprichten en degenen die de natie bevolkten in de tijd van het slavernijverleden, daarnaast
57 is er het feit dat velen van de 'nazaten van de slaven' zich inmiddels met recht Nederlander
58 noemen.
- 9 59 Door het monument 'slavernijverleden' laten wij ons herinneren aan ons verleden in
60 slavenhandel en slavernij. Maar niemand van de nu levende Nederlanders heeft ooit slaven
61 gekocht of verkocht of gehouden (ik zie voor het gemak maar even af van vrouwenhandel
62 en andere hedendaagse vormen van slavernij). Degenen aan wier daden wij ons willen laten
63 herinneren, zijn verre voorvaderen met wie wij slechts via grotendeels onbekende lijnen
64 verbonden zijn. Dat maakt een dergelijke herinnering niet zinloos, maar plaatst haar wel in
65 een bepaald perspectief. Het maakt dat wij ons niet een schuld kunnen herinneren; wij zijn
66 immers niet schuldig aan welk van de verschrikkelijke dingen die toen begaan zijn dan ook.
67 Maar dat neemt niet weg dat wij, hoezeer de banden tussen ons en onze voorouders ook
68 vervaagd zijn, wel met hen verbonden zijn. Of we het nu willen of niet, we zijn lid van
69 hetzelfde volk.
- 10 70 Maar evenmin als ik de huidige Duitsers kan verwijten wat hun voorouders gedaan
71 hebben of hen daarvan zou kunnen beschuldigen, evenmin kan mij verweten worden wat
72 mijn slavendrijvende voorouders deden, en evenmin draag ik daarvan de schuld. Wel zou
73 het mij verweten kunnen worden wanneer ik zou zeggen en uitstralen dat ik met dat
74 verleden niets te maken heb. Zo zou ook een jonge Duitser van nu verweten kunnen worden
75 dat hij zich niet op een speciale manier de Duitse geschiedenis herinnert terwijl hij
76 bijvoorbeeld op vakantie in Israël rondreist. De houding die we van zo iemand
77 verwachten, kan misschien aangeduid worden als *schaamte*, wanneer die term op de juiste
78 manier wordt verstaan: niet als de schaamte die zich toedekt en verbergt, maar als een
79 schaamtevol besef van een onwillekeurige, niet gekozen verbondenheid met mensen die
80 schuldig waren. Een dergelijk besef zou door het monument kunnen worden gestimuleerd
81 en gecultiveerd.
- 11 82 Zoals we ons door sommige monumenten laten herinneren aan mensen of
83 gebeurtenissen die ons met een zekere trots vervullen, kunnen we ons door een monument
84 als dit laten herinneren aan wat ons met schaamte vervult. In beide gevallen is er doorgaans
85 slechts een onwillekeurige band tussen ons en de 'monumentaal' verbeelde personen of
86 gebeurtenissen. En evenmin als de herinnerde heldendaad mijn verdienste is, hoeft de
87 herinnerde misdaad mijn schuld te zijn om de herinnering eraan zinvol te maken.
- 12 88 Van schuld kan alleen sprake zijn voor zover wij nu nog de vruchten plukken van de
89 misdaden van toen. Die schuld heeft dan geen betrekking op de daden van toen, maar op de
90 voortzetting ervan nu. Niet de diefstal van mijn voorvader maakt mij schuldig, maar de
91 rijkdom die ik daardoor eventueel nog steeds geniet. Maar ook dan is die schuld van mij een
92 andere dan die van mijn voorvader.
- 13 93 Met betrekking tot het Nederlandse slavernijverleden kan dat op twee punten worden
94 geconcretiseerd. Ten eerste verandert de schuld naarmate de tijd tussen de gepleegde
95 diefstal en het huidige profijt groter is: er is een verschil tussen degene die de buit van zijn
96 vader bewaart en voor zich houdt, en degene die weet dat wat hij nu heeft, vele generaties
97 geleden door onbekende voorouders van onbekende slachtoffers gestolen is. De eerste heeft
98 de (ook juridische) plicht om te helpen. Nederland heeft zeker een speciale
99 verantwoordelijkheid om de ontwikkeling van de vroegere koloniën te steunen, maar van
100 een teruggave van wederrechtelijk verkregen bezit kan geen sprake zijn, laat staan dat
101 bepaalde individuen daar aanspraak op zouden kunnen maken. Ten tweede is de rijkdom
102 van het Nederland van nu de rijkdom van alle Nederlanders van nu, ook die Nederlanders
103 die Van Stipriaan 'de nazaten van de slaven' noemt. Er kan discussie zijn over de verdeling
104 van de welvaart onder de verschillende Nederlanders, maar dat kan niet betekenen dat
105 Nederlanders van Antilliaanse of Surinaamse herkomst in dit opzicht speciale rechten
106 zouden hebben. Als Nederlander van nu dragen zij met alle andere Nederlanders een zekere
107 schuld voor het profijt dat zij hebben van de ook in het slavernijverleden verworven
108 rijkdom. Wanneer Nederlanders van Surinaamse of Antilliaanse herkomst, simpelweg
109 vanwege die herkomst, rechten zouden claimen die voor anderen niet gelden, zouden met
110 hetzelfde recht Nederlanders die kunnen aantonen dat hun voorouders niet bij de
111 slavenhandel betrokken waren, belastingvermindering kunnen eisen.

naar: Paul van Tongeren
uit: Trouw, 31 maart 2001

Tekst 1 Uit schaamte

- 1p **1** ■ Hoe kan de tekst *Uit schaamte*, gelet op het schrijfdoel, het beste getypeerd worden?
De tekst is hoofdzakelijk een combinatie van
- A betoog en beschouwing.
  - B uiteenzetting en beschouwing.
  - C uiteenzetting en betoog.
- In de eerste alinea van de tekst *Uit schaamte* worden drie vragen gesteld.
- 2p **2** □ In welke alinea's wordt de eerste vraag beantwoord?
- 2p **3** □ In welke alinea's wordt de tweede vraag uitgewerkt?
- 1p **4** ■ Met welk begrippenpaar kan het verband tussen alinea 2 enerzijds en alinea 3 en 4 anderzijds worden aangeduid?
- A aanleiding – gevolg
  - B argumenten – tegenargumenten
  - C bewering – tegenwerpingen
  - D standpunt – argumenten ter ondersteuning
- 3p **5** □ Welk antwoord lijkt Van Stipriaan volgens Van Tongeren te geven op de vraag “Wat doen we eigenlijk als we een monument oprichten?”
Gebruik voor je antwoord maximaal 10 woorden.
- 1p **6** ■ Welk antwoord op de vraag “Wat doen we eigenlijk als we een monument oprichten?” geeft de auteur zelf?
- A We bevrijden ons van een collectieve schuld uit het verleden.
  - B We gedenken op symbolische wijze helden of slachtoffers uit het verleden.
  - C We leggen onszelf de verplichting op terug te denken aan iets uit het verleden.
  - D We zorgen voor de instelling van een taboe ten aanzien van iets uit het verleden.
- 1p **7** ■ Welk antwoord op de derde in alinea 1 gestelde vraag – “en voor wie doen we dat?” – kan uit de tekst worden afgeleid?
Het monument richten we op
- A voor de daders van de slavernij.
  - B voor de slachtoffers van de slavernij.
  - C voor de afstammelingen van de slachtoffers van de slavernij.
  - D voor de afstammelingen van slachtoffers en daders van de slavernij.
- In de tekst wordt de vraag gesteld “Wie zijn die ‘wij’?” (zie regel 1)
- 1p **8** ■ Welke van onderstaande omschrijvingen geeft het beste weer wie die ‘wij’ volgens de tekst zijn?
‘Wij’ heeft betrekking op
- A de Nederlanders die een historische band met slavenhandel of slavenbezit hebben.
  - B de Nederlanders die vandaag de dag nog van de vroegere slavernij profiteren.
  - C de Nederlanders die zich schuldig voelen over de in het verleden begane wandaden.
  - D de Nederlandse overheid als representant van allen die zich schuldig voelen.
- 1p **9** ■ Welke functie vervult het artikel van Van Stipriaan waarnaar in de tekst wordt verwezen?
- A De beweringen van Van Stipriaan dienen als illustratiemateriaal bij de eigen stellingname.
  - B De eigen visie van de auteur krijgt door confrontatie met een andere visie meer reliëf.
  - C Het artikel van Van Stipriaan dient als bronverwijzing voor de gepresenteerde feiten.
  - D Van Stipriaans uitlatingen vormen de onmisbare aanleiding voor het artikel.
- 1p **10** ■ Met welk begrippenpaar kan het verband tussen alinea 9 en 10 worden aangeduid?
- A argumenten – conclusie
  - B bewering – tegengestelde bewering
  - C oorzaak – gevolg
  - D opvatting – nuancering

- 1p 11 ■ Van wat voor soort argumentatie maakt de tekst in alinea 10 gebruik?
Er wordt gebruikgemaakt van argumentatie op basis van:
- A feitelijke gegevens.
  - B oorzaak en gevolg.
  - C vergelijking of overeenkomst.
  - D voorbeelden.

- De titel van de tekst luidt *Uit schaamte*.
- 1p 12 ■ Hoe kan deze schaamte, gelet op de inhoud van de tekst, het beste getypeerd worden?
Schaamte staat in deze tekst voor:
- A de verplichting tot herinneren.
  - B het doorbreken van een taboe.
  - C het medelijden met de nazaten.
  - D het schuldbesef over begane misdaden.

- In alinea 12 en 13 wordt het aspect 'schuld' nader uitgewerkt: de collectieve schuld wordt enerzijds erkend, anderzijds gerelativeerd.
- 2p 13 □ Wat is de reden dat Nederland er met betrekking tot het schuldgevoel niet toe verplicht zou zijn vandaag de dag nog compensatie aan de nazaten van slaven te geven?
Gebruik voor je antwoord maximaal 15 woorden.

- "... maar dat kan niet betekenen dat Nederlanders van Antilliaanse of Surinaamse herkomst in dit opzicht speciale rechten zouden hebben." (regels 104-106)
- 1p 14 ■ Met welk argument wordt deze stelling verdedigd?
- A De binding met het verleden is verdwenen.
  - B Onderscheid maken tussen bevolkingsgroepen is principieel onjuist.
  - C Ze profiteren mee van gemeenschappelijke rijkdom.
  - D Zij zijn medeschuldig aan de slavernij.

- "... maar het wordt niet duidelijk tot welke conclusies hem dat brengt met betrekking tot het monument." (regels 6 en 7)
- 1p 15 ■ Tot welke conclusie komt Van Tongeren zelf?
- A De oprichting van een monument heeft een averechtse werking, want de geschiedenis maakt duidelijk dat een monument veelal leidt tot de instelling van een taboe.
  - B Het is niet nodig een monument op te richten, omdat de Nederlanders van nu niet schuldig zijn aan het slavernijverleden van hun voorouders.
  - C Het is twijfelachtig of er iemand baat heeft bij de oprichting van een nationaal monument dat recht moet doen aan het slavernijverleden van de huidige bevolking.
  - D Het monument is zinvol als het bijdraagt aan een gevoel van verbondenheid met hen die in een vroeger tijdperk schuldig waren.

- In de tekst van Van Tongeren wordt gereageerd op een tekst van Van Stipriaan. Uit die tekst van Van Stipriaan komt het volgende fragment:
- Dat nu dan toch de stilte wordt verbroken, is vooral het gevolg van de omstandigheid dat de nazaten van de slaven niet meer ver weg wonen, maar voor het eerst duidelijk aanwezig zijn in Nederland zelf en hun plaats in de Nederlandse geschiedenis opeisen. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is de vereniging van een groot aantal Afro-Nederlandse organisaties in het Landelijk Platform Nederlands Slavernijverleden, dat met succes in gesprek is met de regering over het oprichten van een slavernijgedenkteken.*
- 1p 16 □ Citeer een zinsdeel uit alinea 1 tot en met 4, waarin Van Tongeren het voorbeeld dat Van Stipriaan geeft, tegenspreekt.

Ook de historicus Thomas von der Dunk leverde in september 2001 een bijdrage aan de gedachtewisseling over de oprichting van een monument. Uit zijn artikel 'Nazaten van slaven kopen niets voor spijt' komt het volgende fragment:

Zeker voor zover zij in Nederland wonen, zijn de nazaten van de uit Afrika ontvoerde slaven vandaag de dag beter af. Het moge zeer wrang klinken – causaliteitsverbanden zijn in de geschiedenis evenwel vaak zeer wrang – maar wat hun materiële positie aangaat, profiteren zij nu, als inwoners van een westerse welvaartsstaat, van het leed dat hun voorouders indertijd door de Nederlandse slavenhandelaren is aangedaan. In het tegenovergestelde geval woonden zij nu immers in kommervolle omstandigheden, nog voor het merendeel ergens in Afrika. Bij alle redenen die zij hebben om zich over hedendaagse discriminatie die zij als burgers van Nederland ondervinden, te beklagen – dat burgerschap als zodanig kan, gezien het meest waarschijnlijke alternatief, in hun geval geen reden voor een klacht zijn. De vraag wie die 'wij' zijn die het monument oprichten is volgens Van Tongeren klemmend (zie regels 49-50).

3p **17** Leg uit welk argument aan bovenstaand citaat zou kunnen worden ontleend om te bevestigen dat die vraag van Van Tongeren inderdaad klemmend is.
Gebruik voor je antwoord maximaal 30 woorden.

1p **18** Citeer de zin uit alinea 13 die aansluit bij de opvatting van Von der Dunk, zoals in bovenstaand citaat is weergegeven.

Thomas von der Dunk schrijft in zijn artikel 'Nazaten van slaven kopen niets voor spijt' met betrekking tot een mogelijke schadevergoeding voor de afstammelingen van de slaven:
Als argumenten voor zo'n vergoeding kunnen worden aangevoerd, dat (1) ook de verre nazaten van de slaven in maatschappelijk opzicht nog steeds onder de gevolgen van de slavernij lijden en er materiële schade van ondervinden, dat (2) Afrika er door die slavernij beroerder aan toe is dan elk ander continent, alsmede dat (3) het Westen zijn huidige rijkdom over de rug van de Afrikaanse slaven heeft verdiend.

3p **19** Leg uit in welke mate het eerste argument, na lezing van de tekst van Van Tongeren, kan worden weerlegd.
Gebruik voor je antwoord maximaal 40 woorden.

1p **20** Welke groep van nazaten wordt in het artikel van Van Tongeren buiten beschouwing gelaten, maar zou eigenlijk wel genoemd moeten worden als het gaat om schuldvereffening?

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*